

Capitolul I

Voința juridică și consimțământul

Secțiunea 1

Voința umană – proces complex al vieții psihice

§1. Explicații preliminare

1. Impactul voinței¹ este regăsit în aproape orice domeniu al vieții sociale sau individuale umane, dar, mai mult decât în oricare alte domenii, în drept voința este omniprezentă: voința „impersonală” a statului, care se materializează în acte normative, voința individuală a persoanei fizice sau juridice, care se poate manifesta în vederea realizării unor acorduri de voință, prin intermediul cărora asigură „haina juridică” a celor mai variate legături în care intră sau chiar, în anumite condiții restrictive prevăzute de lege, voința unilaterală produce efecte juridice. În anumite categorii de raporturi juridice, voințele manifestate se află într-o relație de subordonare, în alte situații voința colectivă, formată în limitele și în condițiile legii, produce efecte juridice ori efectele juridice ale unor acțiuni sau inacțiuni umane diferă în funcție de faptul dacă sunt voluntare sau involuntare. Dacă la toate acestea adăugăm și interesul pe care îl prezintă voința statelor și popoarelor în dreptul internațional, avem imaginea, în linii mari, a importanței voinței în drept, a valențelor juridice ale voinței.

În sfera dreptului civil, voința se relevă a avea o importanță deosebită, deoarece are un rol esențial în **formarea valabilă a actului**

¹ În vorbirea curentă, termenul de voință are, în primul rând, o conotație psihologică, cu implicații sociale. Pe de o parte, este o funcție psihică, ce se caracterizează prin orientarea conștientă a omului spre realizarea unor scopuri și prin efortul depus pentru atingerea lor, iar, pe de altă parte, are o dimensiune individuală, deoarece desemnează o trăsătură de caracter manifestată prin decizie fermă și perseverență în învingerea piedicilor, a greutăților și a încurcăturilor de orice fel (Dicționarul explicativ al limbii române, Ed. Academiei, București, 1984).

juridic¹. Actul juridic reprezintă o manifestare de voință făcută cu intenția de a produce efecte juridice, adică de a crea, modifica sau stinge un raport juridic civil. Astfel, putem afirma – fără teama de a exagera – că inexistența voinței sau cazul când aceasta nu se manifestă conduce la inexistența actului juridic. El poate avea o aparență materială, însă, din punct de vedere juridic, această aparență echivalează cu neantul.

Importanța evidentă a voinței umane, mai ales în domeniul formării actului juridic civil, impune necesitatea explicării acestui proces psihologic complex, care în mare măsură formează obiect de preocupare pentru psihologie (dar interesează și dreptul, dreptul civil mai ales).

2. Filosofia a privit voința ca fiind o **forță universală primordială**, un principiu spiritual și o forță inițială care pune în mișcare latura materială a vieții, dar și latura spirituală. Dacă Hartman și Schopenhauer au considerat că voința este dirijată de un principiu divin, de o activitate universală care acționează permanent, subordonând toate forțele omului și orientându-le spre anumite scopuri fără vreo legătură cu rațiunea, Bergson considera că voința are un caracter originar, interdependent.

3. Din punctul de vedere al psihologiei, studiul voinței este guvernat de **două teorii** aflate la poli opuși: pe de o parte, voința este recunoscută ca o entitate distinctă și ireductibilă, declarată drept componentă fundamentală a vieții psihice a omului (orientarea europeană), iar, pe de altă parte, i se neagă cu desăvârșire statutul de entitate distinctă, individualizată, fiind dizolvată în procesualitatea fiziologică (orientarea americană).

Psihologii români au îmbrățișat prima teorie, în baza căreia voința trebuie identificată, recunoscută și tratată ca entitate psihică ireductibilă.

¹ În acest sens, C. Hamangiu, I. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu, *Tratat de drept civil român*, vol. I, Ed. All, București, 1998, p. 76, 79; D. Alexandresco, *Principiile dreptului civil român*, vol. III, București, 1926, p. 11-12; Tr. Ionașcu, *Tratat de drept civil*, vol. I, Partea generală, București, 1967, p. 258 și urm.; I. Dogaru, *Valențele juridice ale voinței*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1986, p. 30-33; Gh. Beleiu, *Drept civil român. Introducere în dreptul civil român. Subiectele dreptului civil*, Ed. Șansa SRL, București, 1994, p. 130.

§2. Definirea și caracterizarea voinței

4. Abordarea problemei voinței în psihologie a fost puternic influențată de tendințele și curente manifestate în cadrul filosofiei¹. Din acest motiv, voința a fost plasată între extreme: determinism-fatalism și libertate individuală-liber arbitru. Astfel, pe de o parte, voința ca atare a fost considerată fie o forță divină, care situează omul deasupra și în afara influențelor externe concrete, fie ca o tendință internă de opunere activă la aceste influențe, de contracarare a lor, de autodelimitare și autodeterminare. Cele două concepții sunt rezultatul unor absolutizări unilaterale, din punctul de vedere al metodologiei contemporane, fiind considerate eronate². Totuși, problema voinței se circumscrie în aria mai largă a determinismului și modului de organizare-desfășurare a comportamentului³. Dar voința apare în acest context nu în calitate de factor cauzal primar, ci ca mecanism de filtrare și raționalizare. Cauzele primare ale comportamentului se află fie în acțiunea declanșatoare a unor stimuli și situații externe, fie în incitarea din interior din partea diferitelor pulsioni, tendințe și motive. Prin urmare, având în vedere complexitatea problemei voinței, aceasta reprezintă un sistem al formelor și mecanismelor de reglare/autoreglare, al căror rol principal constă în optimizarea comportamentelor orientate spre atingerea unui anumit obiectiv cu valoare adaptativă⁴.

Mecanismele interne de autoreglare se structurează și se integrează la două niveluri funcționale, calitativ diferite: nivelul involuntar și nivelul voluntar. Primul, nivelul involuntar, se caracterizează prin absența intenționalității, a analizei prealabile a condițiilor, a comparării-alegerii

¹ De altfel, în filozofie, voința reprezintă o latură a psihicului uman, care se manifestă prin acțiuni conștiente îndreptate spre realizarea unor scopuri elaborate anticipativ, pe plan mintal. În același timp, voința este văzută ca o trăsătură de caracter care exprimă capacitatea de decizie fermă, de perseverență în învingerea obstacolelor (Mic dicționar filozofic, Ed. Politică, București, 1973, p. 593).

² M. Golu, Fundamentele psihologiei, vol. II, Ed. Fundației „România de Mânie”, București, 2000, p. 492; N. Sillamy, Dicționar psihologic, Ed. Univers Enciclopedic, București, 1998.

³ Liberalitatea voinței umane nu contrazice determinismul, deoarece, deși actele de voință ale omului depind de hotărârile pe care le ia și de motivația psihologică, acestea sunt determinate, în ultimă analiză, și de condițiile de viață și de educație a persoanei respective, de relațiile sociale etc.

⁴ M. Golu, op. cit., p. 493-494.

și deliberării. Acest nivel asigură declanșarea automată a acțiunii de răspuns și centrarea ei directă pe obiectiv. La nivel involuntar, întâlnim actele reflexe (reflexele de orientare-explorare-țintire, reflexele de apărare) și actele comportamentale puternic automatizate (deprinderile).

Nivelul voluntar implică, obligatoriu, atributul conștiinței, iar din punct de vedere instrumental, se concretizează la subsistemul motivațional, favorizând finalizarea motivului în scop. În concret, elementele sale definitorii sunt: intenționalitatea (acțiunea este intenționată), analiza prealabilă a condițiilor, a raportului dintre scop și mijloc (acțiunea va fi mediată de un model mental), deliberarea și decizia (acțiunea fiind rezultatul unei evaluări dintre avantaje și dezavantaje, dintre câștiguri și pierderi), efortul (acțiunea implică un anumit grad de mobilizare energetică, relativ direct proporțională cu dificultatea obstacolului).

5. Pilonul central în jurul căruia se structurează și se dezvoltă voința, ca dimensiune psihică, și mecanismul reglării de tip voluntar este „**obstacolul**”. Obstacolul are un sens psihologic, și nu unul fizic, individualizându-se pe fondul interacțiunii subiectului (cu capacitățile și disponibilitățile lui) cu situațiile pe care este pus să le rezolve în vederea satisfacerii unor stări proprii de motivație sau îndeplinirii unor obligații profesionale, sociale. Activitatea nu are o organizare uniformă, ea variază semnificativ atât în funcție de tabloul stărilor psihofiziologice interne ale persoanei, cât și în funcție de situații obiective – grad de complexitate, nivel de dificultate, noutate etc.

În acest context, efortul voluntar și voința nu se identifică și nu decurg nemijlocit din forța fizică musculară sau forța sistemului nervos, ci reprezintă expresia dezvoltării și consolidării mecanismelor conștiente în cursul ontogenezei, prin confruntarea sistematică și directă cu greutăți și obstacole de diferite genuri.

Mecanismele reglajului voluntar trebuie să se adapteze, deoarece reflectă obstacolele care se interpun între motiv, dorință și împlinire sau scop. De aceea, efortul trebuie să fie proporțional cu intensitatea obstacolului.

În privința raportului dintre cele două nivele: voluntar și involuntar, cu toate că primul se impune ca dominant în structura și dinamica activității psihice umane, nu îl exclude pe cel de-al doilea. Între cele două nivele se stabilesc raporturi complexe de intercondiționare sau antagonice. Astfel, în orice act sau proces psihic voluntar vor exista

momente și secvențe involuntare, neintenționate, iar, pe de altă parte, orice act involuntar, odată declanșat, poate intra în sfera de influență a mecanismelor voluntare și luat sub control, stăpânit.

Prin antrenament sistematic de autocontrol pot fi luate în stăpânire și influențate, pe cale voluntară, reacțiile și stările psihofiziologice bazale. În cadrul unor tensiuni și stări conflictuale puternice, rezistența mecanismelor autocontrolului voluntar poate fi înfrântă și atunci se înregistrează o dezlănțuire explozivă a comportamentelor impulsive, involuntare, ca, de exemplu, furia paroxistică, starea de șoc. De aceea, ideal ar fi ca mecanismele reglării și controlului voluntar să fie puternic consolidate, încât să se poată rezista la cele mai intense și neașteptate presiuni ale forței instinctuale.

6. Voința se manifestă în două planuri: pe de o parte, prin pregătirea, declanșarea și coordonarea acțiunilor, iar, pe de altă parte, prin amânarea, blocarea acestora, în ciuda unor presiuni venite din interior sau exterior. De asemenea, ea este orientată nu numai spre exterior, spre depășirea dificultăților din afara noastră, ci și spre interior, spre stăpânirea și controlul propriilor noastre stări impulsive, afective, de motivație, a căror satisfacere la acel moment nu este posibilă¹.

Formarea și dezvoltarea mecanismelor reglajului voluntar sunt impuse și de necesitatea punerii și ținerii în acord a comportamentului propriu cu exigențele și normele vieții sociale. Constituirea schemelor funcționale ale vieții are la bază interiorizarea comenzilor și consemnelor formulate de către mediul social prin intermediul familiei, al școlii, al diferitelor organizații și instituții cu care individul intră în relație în perioadele esențiale de structurare a personalității: copilăria, adolescența și prima tinerețe².

§3. Structura și fazele formării voinței

7. Din punct de vedere structural, activitatea voluntară se caracterizează prin două atribute esențiale:

¹ Pentru organizarea structural dinamică a psihicului și relația dintre conștient și inconștient, M. Zlate, *Introducere în psihologie*, Ed. Casa de editură și presă Șansa SRL, București, 1996, p. 223-247.

² M. Golu, op. cit., p. 495.

– determinarea și diferențierea componentelor sale – motivul, mijlocul și scopul;

– prezența condiționării atât în declanșarea acțiunii, cât și în modul de desfășurare a ei, respectiv corelarea și aprecierea permanentă a raportului dintre dorințe, scopuri, pe de o parte, și posibilități, pe de altă parte.

Astfel, se evidențiază următoarele **etape ale voinței**:

a) **Actualizarea unor motive și proiectarea pe baza lor a unui scop.**

Motivul stă la baza acțiunii voluntare, pentru că incitarea, tensiunea, starea de necesitate se individualizează sub forma motivului.

În continuare, acesta este supus analizei și evaluării, raportându-se la un anumit context, la condiții obiective externe. În urma analizei se stabilesc un scop și un proiect. În final, acesta generează starea subiectivă conștientă de dorință, realizându-se o legătură funcțională între motiv și scop. Dorința astfel structurată se transformă în intenție, astfel încât acțiunea este scoasă din starea latentă inițială și pusă în poziția de start. Prin intermediul intenției, scopul se leagă cu motivul și cu mijlocul de realizare, completându-se astfel planul activității.

b) **Analiza și lupta motivelor, compararea și evaluarea alternativelor prezente la momentul dat în câmpul conștiinței.** Adesea se întâmplă să se activeze în același timp două sau mai multe motive care să orienteze persoana spre scopuri diferite. Pentru că nu pot fi satisfăcute concomitent, conform legii exclusivității, între aceste motive va avea loc o luptă pentru supremație, concretizată în câștigarea accesului la finalizare. În această situație, sunt intens solicitate procesele de gândire și interpretare, care trebuie să găsească criterii de comparație și ierarhizare a motivelor concurente.

c) **Deliberarea sau luarea hotărârii.** Hotărârea constă în alegerea și admiterea unui singur motiv și atingerea unui singur scop, în circumstanțele date și la momentul dat.

Rezultatul unei deliberări și decizii, hotărârea este un moment esențial în dinamica actului voluntar, marcând o reorganizare funcțională în sistemul personalității, orientându-l spre un scop imperativ. Odată identificate și operativ legate, motivul și scopul se exteriorizează în imperativul „vreau!” Din punct de vedere operațional instrumental, „vreau” reprezintă un nivel psihologic superior de integrare a acțiunii în raport cu „doresc”, pentru că el presupune fixarea, deja, pe o variantă concretă, a demersului pentru atingerea scopului și activarea pentru aceasta a disponibilităților interne ale subiectului.

Hotărârea poate consta fie în a întreprinde o acțiune, fie în a te abține de la a acționa, iar, din punctul de vedere al reglării optime, hotărârea de a nu acționa se dovedește la fel de importantă ca și cea de a acționa.

d) **Executarea hotărârii.** Execuția reprezintă faza finală a actului voluntar prin care se ajunge la atingerea propriu-zisă a scopului. Aceasta constă, în fapt, în transformarea hotărârii în acțiune. La rândul ei, acțiunea se poate desfășura în plan intern (acțiune mintală) sau în plan extern (acțiune motorie).

Execuția nu este o simplă formalitate și nu se desfășoară automat. De cele mai multe ori, implică un efort susținut din partea subiectului pentru a face față și a depăși diversele dificultăți care pot apărea pe parcurs. De altfel, se întâlnesc situații în care acțiunea declanșată rămâne nefinalizată, din cauza insuficienței mobilizării și perseverenței, constatând că diferitele tentative se izbesc de obstacole neașteptate sau se dovedesc insuficiente, iar subiectul abandonează și renunță definitiv la acțiune.

Unii autori¹ introduc în cadrul procesului de formare a voinței încă o etapă, evaluativ-corectoare sau optimizatoare. Această etapă este o construcție a psihologiei contemporane, de inspirație cibernetică și se realizează în două forme: secvențială și globală. Forma secvențială se realizează în cadrul fiecărei faze de bază, asigurând prevenirea sau înlăturarea eventualelor deviații și erori, iar forma globală se manifestă la finele actului voluntar, asigurând informația inversă despre gradul de reușită și despre posibilele consecințe ale sale.

Faza evaluativ-corectoare/optimizatoare conferă actelor voluntare un caracter evolutiv-perfectibil, integrându-le în legea generală a organizării dinamice. Spre deosebire de autoreglarea actelor involuntare, care are un caracter automat, autoreglarea actelor voluntare are caracter conștient-discursiv, depinzând de funcția de planificare și reglare a conștiinței.

§4. Calitățile voinței și voința socială

8. Voința prezintă o serie de atribute sau calități specifice care influențează întreaga viață psihică, atât la nivel conștient, cât și la nivel inconștient. Astfel, principalele criterii după care este apreciată voința sunt: forța, perseverența, consecvența, fermitatea și independența.

¹ M. Golu, op. cit., p. 495-496.

a) **Forța** reprezintă capacitatea mecanismelor de autoreglare, de a mobiliza și concentra energia neuropsihică și musculară, în vederea asigurării rezistenței și riposteii necesare la presiunea pulsionilor interne sau a situațiilor și stimulilor din afară. O persoană posedă o voință cu atât mai puternică, cu cât ea poate să își stăpânească, temperând, amânând sau frânând, trebuințe sau stări interne bulversante, de intensitate ridicată; în același timp, forța voinței este cu atât mai mare, cu cât obstacolul depășit este mai mare. Rolul principal în privința forței voinței îl are educația.

b) **Perseverența** constă în menținerea efortului voluntar la un nivel optim atât timp cât este necesar pentru atingerea scopului, în ciuda piedicilor și dificultăților care se pot ivi. Perseverența se poate măsura după numărul tentativelor pe care o persoană le face pentru rezolvarea unei probleme mai dificile sau pentru a realiza ceea ce și-a propus, în condițiile apariției unor piedici neprevăzute.

Pe lângă factorul educațional, perseverența depinde și de rezerva energetică a individului, exprimată în forța sistemului nervos și în echilibrul emoțional, tipul puternic și echilibrat fiind favorizat în raport cu tipul slab sau cu cel puternic neechilibrat.

c) **Consecvența** este exprimată în stabilirea scopului și a liniei de conduită, în concordanța dintre convingeri și acțiune, dintre vorbă și faptă. Consecvența este cea care îndeamnă trecerea la îndeplinirea hotărârilor luate și a promisiunilor făcute, asigură unitatea dintre latura subiectivă internă și cea obiectivă externă a voinței.

d) **Fermitatea** reflectă stabilitatea operațional-instrumentală a deciziilor și hotărârilor luate în diferite situații, în pofida tentativelor potrivnice ale celor din jur. Atunci când hotărârile sunt obiectiv justificate, fermitatea favorizează instaurarea în relațiile interpersonale a unor repere clare și sigure, eliberate de echivoc și subiectivism. Dacă însă un punct de vedere, o hotărâre se menține în ciuda netemeinicieii evidente, dintr-o trăsătură pozitivă fermitatea se transformă în una negativă.

e) **Independența** constă în capacitatea unei persoane de a-și organiza și duce viața pe cont propriu, pe baza inițiativelor, hotărârilor și scopurilor proprii. Independența, în sensul pozitiv al termenului, dă măsura autodeterminării persoanei în relațiile sale cu situații sociale externe, cu ceilalți oameni. Ea devine sursă de inițiativă și de acțiune, prin asumarea conștientă a răspunderilor și riscurilor corespunzătoare.

În privința raportului dintre calitățile voinței, acestea se află într-o permanentă interdependență și condiționare reciprocă. Între ele se constată existența unei corelații pozitive semnificative, astfel că, dacă una are valori ridicate, și celelalte vor tinde să ia valori proporțional mari și invers. Totuși, se pare că trăsătura principală, în jurul căreia gravitează celelalte, este forța sau tăria voinței, astfel încât educarea voinței trebuie să înceapă și să aibă în centrul obiectivelor sale forța. În final, se poate spune că voința este expresia Eu-lui, dar și a personalității totale, a motivațiilor inconștiente, a inteligenței, a învățăturii și a educației sociale, toate acestea privite în dimensiunea lor individuală.

Dar voința, ca formă conștientă și intenționată de autoreglare, poate fi ridicată și la grad de dimensiune socială. În fapt, **voința socială** caracterizează modul de relaționare a indivizilor în cadrul grupurilor și comunităților, determinând, în final, orientarea și gradul de coeziune a acestora.

Voința socială este de esență adaptativă și presupune conjugarea eforturilor și energiilor membrilor unei comunități pentru rezolvarea unor probleme specifice de dezvoltare (pe plan economic, tehnologic, cultural, juridic, moral etc.) și pentru afirmarea și integrarea în planul aptitudinilor, mentalităților și comportamentelor individuale a unui anumit sistem de valori. Fără o asemenea voință, ar fi de neimaginat existența unei vieți sociale normale și desfășurarea activităților umane în ansamblu.

Mecanismul psihologic care permite articularea vrierilor proprii la vrerile celorlalți constă în conștientizarea, la nivel individual, a dependenței satisfacerii motivației personale de mijlocirea sau medierea socială din partea semenilor și a existenței unor interese generale supraordonate și a unor obligații pe care fiecare trebuie să și le asume, pentru a se integra și trăi în cadrul societății¹.

Voința este un act de conștiință final, care rezultă din coordonarea mai mult sau mai puțin complexă a unui grup de stări conștiente, subconștiente sau inconștiente care, reunite toate, se traduc printr-o acțiune sau printr-o înfrânare.

Coordonarea are drept factor principal caracterul, care nu este altceva decât expresia psihică a unui organism individual, iar actul prin care această coordonare se afirmă este opțiunea.

¹ M. Golu, op. cit., p. 505.

Voința nu este decât efectul unui travaliu psiho-fiziologic din care doar o parte intră în conștiință sub forma unei deliberări. Travaliul psiho-fiziologic al deliberării duce, pe de o parte, la o stare de conștiință, voință, iar, pe de altă parte, la un ansamblu de mișcări sau de înfrânări. „Eu vreau” constată o situație, dar nu o constituie. De altfel, poate fi comparată cu verdictul unui juriu, care poate fi rezultatul unei anchete foarte lungi, al unor dezbateri foarte pasionate și care va fi urmată de consecințe grave privind un viitor îndelungat, dar care **este un efect fără a fi o cauză**, fiind de fapt o simplă constatare¹.

Secțiunea a 2-a

Voința juridică

§1. Noțiunea de voință juridică

9. Așa cum am arătat în secțiunea precedentă, psihologia, ca știință, furnizează datele și informațiile necesare construcției, formării voinței juridice. Însă aceste date prezintă un grad mare de generalitate, de schematism și mobilitate pentru a putea fi introduse în mijlocul „fluidității mișcătoare a vieții”².

Mijlocul prin care vom putea determina și delimita voința juridică din ansamblul formelor și mecanismelor de reglare-autoreglare care optimizează comportamentele spre atingerea scopului propus îl furnizează **tehnica juridică**, respectiv reducerea elementelor substanțiale ale dreptului prin eliminarea unei părți a substanței lor. În sistemul declarației de voință se pretinde ca procedeul reducerii să opereze succesiv, astfel încât voința să fie inclusă în domeniul dreptului obiectiv, care ar urma să țină seama, în principal, de actele voluntare prin care s-a manifestat în exterior voința de a se obliga.

Pe plan juridic și sub aspectul intensității sale, voința se manifestă pregnant ca proces prin intermediul căruia omul privit individual, ca persoană fizică, sau colectiv, ca persoană juridică, își asumă angajamentele care depășesc sfera simplei compezențe, a simplei curtoazii. În această zonă densă de manifestare, voința capătă valențe juridice,

¹ Th. Ribout, *Voința și patologia ei*, Ed. IRI, București, 1997, p. 141-142.

² Tr. Ionașcu, op. cit., p. 261.

îmbrăcând forma acordurilor de voință prin care părțile, subiecte individuale sau colective de drept, își asumă angajamente juridice. Acesta este spațiul de manifestare a voinței, în care orice inițiativă cade sub incidența normelor juridice care dau limitele și conținutul dreptului obiectiv – **aspectul voluntar al manifestării de voință**.

Pe de altă parte, tot în zona juridică de acțiune a omului intră o altă categorie de manifestări care, prin modul de proiectare în planul intelectual, ca și prin definirea modului de a acționa sau reacționa în raport cu un anumit scop, cu structurile psihice care dau conținut voinței, apar ca **acte nevoluntare**¹.

În consecință, **voința juridică reprezintă** o atitudine manifestă a subiectului de drept de a participa la încheierea actelor juridice civile, în al cărei conținut sunt incluse și elementele care au determinat luarea deciziei de a avea o asemenea conduită.

§2. Corelația dintre voința juridică și actul juridic.

Noțiunea de act juridic

10. Voința juridică, prin componentele sale, reprezintă un element definitoriu al **actelor juridice civile**. În fapt, orice act uman voluntar este o exteriorizare conștientă a voinței cu intenția de a atinge un anumit scop, spre deosebire de actele involuntare, care nu sunt conștiente, ci intempestive, și nu urmăresc producerea unui anumit efect (chiar dacă acesta se produce). Însă nu toate actele voluntare ale unei persoane întreprinse într-un cadru social sunt acte juridice. Unele manifestări de voință nu pot fi calificate acte juridice, pentru că reprezintă simple elemente componente ale acestora sau pur și simplu nu sunt exprimate cu intenția de a produce efecte juridice. Așa sunt, spre exemplu, actele de complezență, cele de asistență gratuită sau angajamentele asumate pe onoare². Toate aceste acte volitive sunt rezultatul legăturii firești dintre oameni, al unui comportament politicos sau al unei legături de amicitie ori rudenie. Nu pot fi încadrate în categoria actelor juridice, deoarece

¹ I. Dogaru, op. cit., p. 40.

² Fr. Terré, Ph. Simler, Y. Lequette, Droit civil. Les obligations, Dalloz, Paris, 1999, p. 58; I. Reghini, Ș Diaconescu, P. Vasilescu, Introducere în drept civil, vol. II, Ed. Sfera Juridică, Cluj-Napoca, 2007, p. 100.

sunt lipsite de cauză juridică, pe de o parte, iar, pe de altă parte, efectele lor nu sunt unele juridice, nefiind exprimate în acest sens.

11. Actele juridice, la rândul lor, fac parte din categoria mai largă a **faptelor juridice**, între cele două existând un raport ca de la parte la întreg. Faptele juridice sunt acele împrejurări care, conform legii, atrag după sine anumite consecințe juridice, respectiv nașterea, modificarea, transmiterea sau stingerea unor raporturi juridice civile¹. Astfel, faptele juridice se grupează în două categorii: evenimente, fapte naturale și acțiuni umane. **Evenimentele** cuprind acțiuni umane săvârșite fără intenția de a produce efecte juridice, dar aceste efecte se produc în puterea legii. Ele se mai numesc și fapte juridice involuntare². **Acțiunile și inacțiunile** umane sunt fapte pozitive sau negative voluntare ale persoanei fizice sau juridice de care legea, norma de drept civil leagă anumite efecte juridice. Acțiunile umane, la rândul lor, se împart în două categorii: acțiuni săvârșite cu intenția de a produce efecte juridice și acțiuni săvârșite fără intenția de a produce efecte juridice, dar aceste efecte se produc în puterea legii³.

În consecință, dacă ne raportăm la voință privită în structurile pe care le subsumează și care scot în evidență latura volitivă a procesului

¹ În literatura juridică veche, printre faptele juridice sunt clasate delictul și cvasidelictul, respectiv faptele ilicite comise de o persoană și care cauzează un prejudiciu altuia, creând o obligație de despăgubire în sarcina autorului și un drept de despăgubire în favoarea victimei. Delictul nu pot fi integrate în categoria actelor juridice, deoarece, chiar fapte voluntare fiind, ele nu sunt comise în scopul creării unor obligații (a se vedea, în acest sens, *C. Hamangiu, I. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu*, op. cit., p. 77). În prezent, delictul și cvasidelictul sunt considerate izvoare de obligații, iar ceea ce deosebește cele două fapte juridice este împrejurarea că primul este o faptă ilicită cauzatoare de prejudicii săvârșită cu intenție, iar cea de-a doua este o faptă ilicită săvârșită fără intenție (*C. Stătescu, C. Bîrsan*, *Drept civil. Teoria generală a obligațiilor*, ediția a 9-a revizuită și adăugită, Ed. Hamangiu, București, 2008, p. 12; în același sens, *L. Pop*, *Tratat de drept civil. Obligațiile. Vol. I. Regimul juridic general*, Ed. C.H. Beck, București, 2006, p. 110-111).

² A se vedea *Al. Weill, Fr. Terré*, *Droit civil. Introduction générale*, Recueil Dalloz, Paris, 1979, p. 306.

³ *O. Ungureanu*, *Drept civil. Introducere*, ed. a 8-a, Ed. C.H. Beck, București, 2007, p. 136-137; *Gh. Beleiu*, op. cit., p. 101-102; *D. Cosma*, *Teoria generală a actului juridic civil*, Ed. Științifică, București, 1969, p. 6-8; *I. Reghini, Ș. Diaconescu, P. Vasilescu*, op. cit., vol. II, p. 87; *E. Lupan, I. Sabău-Pop*, *Tratat de drept civil român. Vol. I. Partea generală*, Ed. C.H. Beck, București, 2006.

psihic, dar și latura lui intelectual-afectivă, faptele juridice apar grupate în două categorii:

- cele săvârșite fără intenția de a produce efecte juridice, dar astfel de efecte se produc în puterea legii;
- acțiuni săvârșite cu intenția de a produce anumite efecte juridice. Aceasta ultimă categorie de fapte juridice constituie categoria actelor juridice.

12. Deosebirea esențială între acte și fapte juridice o regăsim în structura și regimul lor juridic. Faptele juridice sunt simple acțiuni umane de care legea leagă unele efecte juridice. Chiar și acte umane non-juridice pot constitui fapte juridice *stricto sensu*, dacă produc o daună, caz în care pot genera un raport civil în domeniul răspunderii delictuale. Actele juridice sunt acțiuni volitive făcute cu intenția de a produce anumite efecte juridice. Dacă, în cazul primelor, efectele juridice nu sunt urmărite de autorul faptelor, ci se produc în virtutea legii, în cazul actelor, producerea efectelor juridice reprezintă însăși rațiunea pentru care au fost săvârșite, adică au fost intenționate și dorite, pentru că au fost prefigurate în mintea autorului (autorilor) actului juridic. Astfel, noțiunea de act juridic este strâns legată de aceea de previziune, în sensul în care părțile care încheie un act juridic acceptă o situație juridică determinată, într-o situație ideală, prevăzându-i toate efectele, urmările sau acceptând aceste efecte¹.

Perechea conceptuală act juridic/fapt juridic este una dintre constantele dreptului, pe care o regăsim deopotrivă în dreptul privat și în dreptul public².

13. Concluzionând, dacă voința juridică exteriorizată este motorul care pune în mișcare un întreg complex de procese volitive și intelective

¹ O. Ungureanu, op. cit., 2007, p. 137.

² M. Avram, Actul unilateral în dreptul privat, Ed. Hamangiu, București, 2006, p. 6. În privința ramurii dreptului public, mai precis în dreptul administrativ, actele administrative se opun faptelor administrative, care sunt efectuate fie în executarea unui act administrativ, fie independent de orice act administrativ și care constituie simple mijloace de fapt care pot produce efecte juridice. Ca regim juridic, principală deosebire o reprezintă aceea că actele administrative sunt revocabile și anulabile, în condițiile legii, iar faptele administrative, odată îndeplinite, nu pot fi nici revocate, nici anulate (a se vedea M.T. Oroveanu, Tratat de drept administrativ, Ed. Cerma SRL, București, 1998, p. 123).

care generează actul juridic, totuși, aceasta nu este suficientă să îl creeze, dacă scopul clar al acesteia nu este de a produce efecte juridice. Toate aceste aspecte explică **definirea actului juridic** ca fiind cea manifestare de voință destinată să producă anumite efecte juridice – să creeze, să modifice sau să stingă un raport juridic civil - în limitele și condițiile dreptului obiectiv¹. Actul juridic este un act de voință, pentru că persoana care îl îndeplinește urmărește o schimbare a situației ei juridice².

14. Bineînțeles, ne-am referit la actul juridic în sensul de operație juridică sau **negotium**. Așa cum s-a arătat³, sintagma de act juridic este uneori folosită pentru a desemna înscrisul constatator al manifestării de voință exprimate, respectiv **instrumentum probationis**, iar cele două sensuri nu trebuie confundate, chiar dacă Codul civil conține articole în care expresia este folosită concomitent în ambele sensuri⁴.

¹ Includerea în cadrul definirii actului juridic civil a mențiunii că acesta nu va putea produce decât acele efecte pe care legea le permite este considerată de către unii autori neoportună, deoarece nu este vorba despre aspecte specifice numai actului juridic civil, ci se subînțelege faptul că legea trebuie respectată și în acest caz, așa cum trebuie să fie respectată în oricare altă situație juridică (*E. Chelaru*, Drept civil. Partea generală, ed. a 2-a, Ed. C.H. Beck, București, 2007, p. 106). În același sens, *P. Vasilescu*, Relativitatea actului juridic civil. Repere pentru o nouă teorie generală a actului de drept privat, Ed. Rosetti, București, 2005, p. 62, care arată în lucrarea citată că mențiunea în discuție este facultativă prin caracterul său implicit.

² *O. Ungureanu*, Drept civil. Introducere, Ed. All Beck, București, 2000, p. 97; *Gh. Beleiu*, op. cit., p. 117; *D. Cosma*, op. cit., p. 8-10; *I. Reghini*, *Ș. Diaconescu*. *P. Vasilescu*, op. cit., p. 87-88; *E. Lupan*, *I. Sabău-Pop*, op. cit., vol. I, p. 172; *P. Vasilescu*, op. cit., p. 142; *E. Poenaru*, Drept civil. Teoria generală. Persoanele, Ed. All Beck, București, 2002, p. 106-107; *G. Boroș*, Drept civil. Partea generală. Persoanele, Ed. Hamangiu, București, 2008, p. 185-186.

³ *O. Ungureanu*, op. cit., 2007, p. 136-137; *E. Poenaru*, op. cit., p. 107; *G. Boroș*, op. cit., p. 186.

⁴ Spre exemplu, art. 689 C. civ., care se referă la acceptarea moștenirii, prevede că aceasta „este expresă când se însușește titlul sau calitatea de erede într-un act autentic sau privat; este tacită când eredele face un act, pe care nu ar putea să-l facă decât în calitatea sa de erede (...)”. Tot astfel, art. 1191 alin. (1) stipulează că „dovada actelor juridice al căror obiect are o valoare ce depășește suma de 250 de lei, chiar pentru depozit voluntar, nu se poate face decât sau prin act autentic, sau prin act sub semnătură privată”.

Teoria modernă asupra actului juridic civil are în centrul său libertatea și voința conștientă a persoanei, consacrand, astfel, rolul primordial al voinței individuale. Individualismul modern a dat naștere **principiului autonomiei de voință**, cu efectul apariției regulii *solo consensus obligat*. În fapt, acest concept se bazează pe înțelegerea individului ca singura ființă înzestrată cu conștiință și voință, astfel încât doar omul ca ființă rațională poate fi considerat sursa dreptului.

Pe de altă parte, exprimând o voință liberă și autonomă, actul juridic este instrumentul cu ajutorul căruia persoana intră în interacțiune socială. Și pentru că voința a fost exprimată cu intenția de a produce efecte juridice, această interacțiune este transpusă în plan juridic. Existența raporturilor juridice, în fapt a relațiilor de drept civil, nu reprezintă un scop în sine, cu toate că sunt esențiale pentru actul civil, întrucât participanții nu urmăresc atât stabilirea unor astfel de raporturi, cât realizarea conținutului lor. Dar actul juridic nu se mărginește la a genera efecte juridice, el poate să le modifice, transforme sau stinge și, în acest caz, se raportează la o situație juridică anterioară. Pentru a putea vorbi despre existența unui act juridic, efectele juridice trebuie să fie stări de drept, și nu stări de fapt, iar raporturile generate de act trebuie să poate fi valorificate prin recursul la justiție¹.

Indiferent de natura lor sau de categoria din care fac parte, actele juridice încorporează în ele voința unei persoane (cazul actelor unilaterale) sau a părților (actele bilaterale)².

¹ I. Reghini, Ș. Diaconescu. P. Vasilescu, op. cit., p. 86-90; O. Ungureanu, op. cit., 2007, p. 136-137.

² Spre deosebire de sistemele de drept care au la bază dreptul roman, sistemele de drept religioase au construit și înțeles noțiunea de act juridic civil diferit. Grație prof. Ovidiu Ungureanu, putem arunca o privire într-un alt sistem de drept, cel musulman, în acest domeniu. Astfel, actul juridic în dreptul musulman, cel luat în considerare de lege, este alcătuit dintr-un ansamblu de acte naturale, acte fizice și mentale considerate ca formând un tot. Prin urmare, el conține nu numai *negotium iuris*, ci și actul uman care produce efecte de drept, putând fi în același timp o cerere, un contract sau un delict. Actele fizice cuprind: expresiile, acțiunea sau mișcarea corpului și membrelor, dar și omisiunea îndeplinirii unei obligații. Actele mentale sunt acele acte de care omul răspunde doar în fața lui Dumnezeu, dacă nu și-a exteriorizat intenția de a le îndeplini prin acte sau cuvinte. În concret, actele juridice se împart în trei categorii. Din prima categorie fac parte actele voluntare și involuntare, care sunt actele legale, iar din cea de-a doua categorie actele creatoare, informatoare și dogmatice sau de credință. La rândul lor, actele creatoare și informatoare sunt fizice, actele de credință sunt mentale, însă doar primele creează

§3. Voința unilaterală

15. Voința juridică unilaterală este cea care dă naștere **actului juridic unilateral**, act juridic valabil încheiat de o singură persoană. Astfel, o persoană numai prin voința sa poate să determine producerea de efecte juridice, dar nimeni nu va putea crea prin voința sa singulară o obligație pentru o terță persoană. Nu trebuie confundat actul unilateral, în care se exprimă o singură voință, cu **contractul unilateral**, care, ca orice convenție, presupune acordul de voință dintre două sau mai multe persoane, deși numai un singur contractant își asumă obligații față de celălalt.

16. Întrebarea care se pune în acest domeniu este dacă **voința unilaterală constituie izvor de obligații**. În literatura juridică franceză¹ s-au exprimat mai multe opinii în această privință. Într-o **primă opinie** a acestor autori, adoptată și de autorii germani, o persoană (debitor) poate fi angajată din punct de vedere juridic prin simplul efect al manifestării sale unilaterale de voință, și nu numai atunci când își manifestă voința la încheierea unui contract. Mai mult, debitorul respectiv se consideră angajat din momentul manifestării voinței, independent de orice acceptare din partea creditorului². Conform acestei concepții, izvoarele voluntare ale obligațiilor sunt legate de voința unilaterală. De altfel, contractul însuși nu este altceva decât o juxtapunere a două angajamente unilaterale, a două voințe unilaterale, ceea ce înseamnă că voința unilaterală constituie regula, iar acordurile de voință, excepția.

Prin cea de-a **doua teorie**, s-a exprimat opinia că simpla promisiune de obligație are valoare juridică, alături de contract, cu forța sa obligatorie.

raporturi juridice, pe când cele informatoare au rolul de a face cunoscut un anumit eveniment (mărturisirea, mărturia). În final, ultima categorie de acte sunt cele producătoare de efecte juridice (vânzarea, donația) și actele extinctive de drepturi (O. Ungureanu, op. cit., 2007, p. 138-139).

¹ P. Raynaud, Cours de droit rédigé d'après la sténotypie du cours, Paris, 1968, p. 379.

² În această opinie, pentru apariția dreptului creditorului este suficientă manifestarea unilaterală de voință a sa, iar pentru nașterea obligației este suficientă manifestarea unilaterală de voință din partea debitorului.